
О. ОВСЯННИКОВА

асистент кафедри організації судових
та правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

УДК 347.965.1

Стажування кандидата в адвокати: проблеми та перспективи

Стаття присвячена стажуванню кандидата в адвокати в Україні. Аналізується процедура та порядок набуття статусу стажиста адвоката. Окреслюються деякі проблеми, які виникають під час допуску та проходження стажування, та пропонуються шляхи їх подолання.

Ключові слова: адвокат, статус адвоката, стажист, стажування, Рада адвокатів.

Розділ II Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. присвячений висвітленню процедури набуття права на зайняття адвокатською діяльністю. Стаття 6 Закону визначає, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю [1, ст. 282].

Слід зазначити, що в цілому процедура набуття статусу адвоката

в Україні відповідає міжнародним стандартам та є схожою з деякими іншими країнами світу. Так, наприклад, Закон Республіки Білорусь «Про адвокатуру» визначає адвоката як громадянина, який має вищу юридичну освіту, стаж роботи не менше трьох років чи не має такого стажу, але пройшов стажування строком від 6 місяців до 1 року в адвокатурі, склав кваліфікаційний іспит і отримав ліцензію на право займатися адвокатською діяльністю. В Японії адвокатом може бути тільки особа, яка склала адвокатський іспит та зареєстрована членом Японської федерації асоціацій адвокатів. При цьому середня чисельність осіб, що успішно

складає адвокатський іспит, традиційно є наймовірною низькою та становить не більше 5 % від загальної кількості кандидатів. Для набуття статусу адвоката в Російській Федерації особа повинна відповідати вимогам п. 1 ст. 9 Закону «Про адвокатську діяльність і адвокатуру в Російській Федерації», а саме – мати вищу юридичну освіту, отриману в закладі вищої професійної освіти, який пройшов державну акредитацію, або науковий ступінь з юридичної спеціальності. Претенденти також повинні у строки від одного до двох років пройти стажування в адвокатському утворенні або мати стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше двох років [2, с. 140].

Отже, основними вимогами, які висуваються до кандидатів на отримання статусу адвоката в різних державах світу, як правило, є: повна дієздатність; вища юридична освіта (іноді вимагається освіта, отримана виключно в закладі з державною акредитацією); стаж роботи за юридичною спеціальністю від 6 місяців до 3 років (частіше юридична спеціальність конкретизується – юрист, помічник адвоката чи стажист, а також до юридичного стажу зараховується стаж роботи суддею, прокурором, нотаріусом та на інших державних посадах, що вимагають вищої юридичної освіти та стаж викладача юридичних дисциплін установ вищої професійної освіти); обов'язкове стажування в адвокатурі (від 1 до 2 років); володіння державною мовою; складання кваліфікаційного іспиту; відсутність судимості за умисний злочин; отримання ліцензії на право зайняття адвокатською діяльністю.

Зустрічаються й інші вимоги, такі як: наявність диплома вищої категорії (тобто «з відзнакою») про здобуття вищої юридичної освіти; вчений ступінь з юридичної спеціальності; «чиста» репутація [3].

Однією з основних вимог, які висуваються до кандидата в адвокати, є проходження стажування. На сьогодні питання проходження стажування є особливо актуальним, оскільки його процедура та порядок є новими та незвичними для України.

Метою цієї статті є аналіз процедури набуття статусу стажиста адвоката, окреслення деяких проблем, які виникають під час проходження стажування, та запропонування шляхів їх подолання.

Питання, які виникають під час стажування кандидатів в адвокати, неодноразово обговорювалися науковцями та практиками-юристами, серед них такі, як: Л. Ізовітова, Н. Єфімова, Д. Бугай, В. Загарія, Д. Фесенко, В. Гвоздій, А. Костін та ін.

Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (ст. 10) визначає, хто набуває статусу стажиста адвоката та яким чином проводиться стажування. Порядок проходження стажування, програма та методика оцінювання стажування затверджуються Радою адвокатів України. Зокрема, діють Програма проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджена Рішенням Ради адвокатів України 1 червня 2013 р. № 125 [4] (далі – Програма), а також Положення про організацію та порядок проходження стажування для отриман-

ня особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджене Рішенням Ради адвокатів України 16 лютого 2013 р. № 81, зі змінами, затвердженими Рішенням Ради адвокатів України 1 червня 2013 р. № 124 [5] (далі – Положення).

Так, відповідно до Закону стажування полягає в перевірці готовності особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, самостійно здійснювати адвокатську діяльність. Положення визначає стажування як діяльність із формування і закріплення на практиці професійних знань, умінь і навичок, отриманих у результаті теоретичної підготовки, особи, яка отримала свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту, щодо її готовності самостійно здійснювати адвокатську діяльність та з метою отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Основними завданнями стажування є:

1) вивчення деонтологічних основ адвокатської діяльності, методів організації роботи адвокатських об'єднань, адвокатських бюро, особливостей діяльності адвоката, який здійснює її індивідуально;

2) підвищення рівня теоретичних знань та набуття практичних навичок, необхідних для здійснення адвокатської діяльності;

3) поглиблення професійної спеціалізації, накопичення практичного досвіду для якісного надання правової допомоги.

Стажування в Україні здійснюється за принципом добровільного вибору

стажистом адвоката – керівника стажування та згоди адвоката – керівника стажування проводити таке стажування стажиста. Дійсно, не можна примушувати керівника стажування безпелляційно брати того або іншого стажиста. Тому в Положенні передбачено, що керівник, вибраний стажистом, повинен також дати згоду на його стажування.

Стажистом адвоката може бути особа, яка на день початку стажування має дійсне свідоцтво про складення кваліфікаційного іспиту. Від проходження стажування звільняються особи, які на день звернення із заявою про допуск до складення кваліфікаційного іспиту мають стаж роботи помічника адвоката не менше одного року за останні два роки.

Стажування здійснюється у вільний від основної роботи час стажиста протягом шести місяців, які обчислюються шляхом сумарного обліку робочого часу стажиста на виконання програми і плану стажування, що повинне скласти не менше 550 годин.

Згідно з Положенням Рада адвокатів України є вищим органом адвокатського самоврядування, що здійснює загальне керівництво процесом стажування осіб, які виявили намір отримати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, а також здійснює розроблення методологічної основи стажування в Україні. Що стосується ради адвокатів регіону, то вона створює і веде реєстр адвокатів – керівників стажування свого регіону, укладає відповідні договори з адвокатами – керівниками стажування; призначає адвоката –

керівника стажування; затверджує індивідуальний план стажування. Якщо кількість адвокатів регіону згідно з Реєстром адвокатів перевищує три тисячі адвокатів, рада адвокатів регіону має право прийняти рішення про створення центрів стажування.

Слід вказати на те, що висловлюються думки стосовно того, щоб зробити організаторами стажування кваліфікаційно-дисциплінарні комісії регіонів замість рад адвокатів регіонів, відповідно і оплату за стажування пропонується перераховувати на рахунок КДКА регіону. Вважаємо, що організація стажування не має входити до компетенції кваліфікаційно-дисциплінарної комісії регіонів.

Що стосується керівника стажування, то адвокатом – керівником стажування може бути адвокат, стаж адвокатської діяльності якого складає не менше 5 років і який має достатній досвід і може забезпечити належне проходження стажування.

Адвокат, що здійснює керівництво стажуванням, отримує від ради адвокатів відповідного регіону винагороду в розмірі не менше однієї мінімальної заробітної плати за кожен місяць керівництва стажуванням. Адвокат одночасно може здійснювати стажування не більше як трьох чоловік. Не може бути керівником стажування адвокат, який мав дисциплінарне стягнення (за винятком попередження) протягом трьох років, що передували зверненню такого адвоката до ради адвокатів регіону для включення його до реєстру керівників стажування.

Керівник стажування може бути лише один. Проте особа має право по

черзі стажуватися протягом терміну стажування, окрім свого керівника, ще у двох адвокатів, які включені до реєстру керівників стажування, не менше одного місяця підряд у кожного такого адвоката. За наявності вакантних місць стажистів у конкретного адвоката особа може сформулювати заяву про проходження стажування на сайті Національної асоціації адвокатів України. Якщо у конкретного адвоката немає вакантних місць стажистів, то можна стати в чергу на проходження стажування у нього.

Особа, що побажала стажуватися, сплачує відповідний внесок у розмірі 20 мінімальних заробітних плат (на дату оплати). Рада адвокатів України може змінити розмір цього внеску. 30 % від вказаної суми сплачується на поточний банківський рахунок Національної асоціації адвокатів України, а 70 % – на рахунок відповідної ради адвокатів регіону (центру стажування).

Слід зазначити, що саме ця норма Положення викликає найбільші суперечки серед науковців та практиків. Причому жваве обговорення викликає не сам факт встановлення плати за проходження стажування, а її розмір – 20 мінімальних заробітних плат (на сьогодні – це 22 940 грн). Підтримують встановлення такої плати за стажування Л. Ізовітова, В. Гвоздій, А. Костін та деякі інші. Однак більшість вважає, що ця сума є надто великою, та її встановлення може свідчити про спробу значно ускладнити допуск до професії. Адже майже 23 тис. грн можуть виявитися непідйомною сумою для молодих спеціалістів, особливо в регіонах. Та-

кої думки дотримуються Д. Бугай, В. Загарія, Д. Фесенко та інші. При цьому, наприклад О. Дмитрієва, вважає, що потрібно плату зменшити до 6 мінімальних зарплат і надавати охочим розстрочку [6]. Є і такі, хто взагалі проти встановлення будь-якої оплати за проходження стажування. Так, народний депутат П. Петренко подав до Верховної Ради України законопроект № 2300а щодо умов проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, яким пропонується доповнити ст. 10 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» положенням, згідно з яким стажування в Україні відбувається на безоплатній основі, плата за організацію і проходження стажування не стягується. Адже, як вважає П. Петренко, встановлення плати за проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю суперечить вимогам міжнародних актів і Конституції України, оскільки є відверто дискримінаційним за ознакою майнового стану [7].

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, бачимо, що в різних країнах питання стажування регулюється по-різному, але при цьому є загальний принцип: кандидат в адвокати проходить додаткове спеціальне навчання під контролем асоціацій адвокатів і на платній основі. Терміни передбачені різні – від кількох місяців до 2–3 років. Так, у Великій Британії, де одна із найстаріших правових систем у світі, адвокати діляться на баристерів і соліситерів. І ті й інші проходять спеціальне професій-

не навчання (аналог нашому стажуванню), термін якого – 12 місяців. У баристерів оплата за нього вища, ніж у соліситерів, – від Ї 14 тис. до Ї 18,5 тис. Охочим стати соліситерами доведеться викласти від Ї 9,5 тис. до Ї 13,5 тис. Проводять таку підготовку спеціальні центри під контролем Асоціації адвокатів. В Ірландії підготовка майбутніх адвокатів – багатоетапна, розрахована на 24 місяці. Теоретичний етап коштує Ї 8,5 тис., другий, – Ї 4,5 тис. Австралійські соліситери повинні пройти попереднє навчання (мінімум 15 тижнів теорії і 75 робочих днів практики, у цілому – близько 6 місяців), оплата за яке становить Ї5,7 тис. Звичайно, у порівнянні з платою за стажування в Європі, 22940 грн, які потрібно заплатити кандидатові в адвокати в Україні, можуть здатися не такою вже значною сумою [6].

У той же час заступник голови Ради адвокатів України В. Гвоздій надав пояснення, чому була встановлена плата за стажування і як розподілятимуться отримані за це кошти. Він відзначив, що раніше, коли не було встановлено плату за проходження стажування, адвокати в регіонах не хотіли брати стажистів, останні не знали, куди їм йти, ради адвокатів не розуміли, за які кошти це відбуватиметься. Тому Рада адвокатів України затвердила нове Положення, оскільки стара його редакція, прийнята в лютому, була просто «не робочою». На його думку, модель стажування, прийнята в Україні, не унікальна і узятя з міжнародного формату, схожа модель працює в США, Німеччині, Росії. За його словами, з ме-

тою зняття питань щодо стажування була запропонована система, що передбачає, щоб всі учасники цього процесу були задоволені і при цьому несли відповідальність кожен за свою ділянку. Тому запропонували модель, що передбачає оплату стажистами стажування органам адвокатського самоврядування і надання даної оплати адвокатами, які бажають стажувати [8].

Вважаємо, що плату за проходження стажування слід залишити на встановленому рівні – 20 мінімальних заробітних плат, але доцільно все ж таки визначити, що у деяких випадках на вимогу стажиста може бути надана розстрочка.

Положенням також передбачається, що той стажист, в якого є фінансові можливості, має право паралельно обрати собі ще двох адвокатів, у яких він хотів би стажуватися під час 6-місячного стажування. Але Рада адвокатів України вважає, що керівником стажування все ж таки має бути одна особа з початку і до кінця стажування. Якщо ж стажист бажає додатково стажуватися і в інших адвокатів, то він повинен сплатити в Раді адвокатів за кожен місяць такого стажування ще по дві мінімальні заробітні плати.

Кошти, сплачені стажистом, не повертаються в разі припинення або призупинення стажування.

Стажування може бути зупинено або припинено. Так, стажування може бути зупинено на строк, що не перевищує півроку за ініціативою стажиста, або адвоката – керівника стажування. У випадку зупинення стажування за ініціативою стажиста, останній може

звернутися до ради адвокатів регіону про поновлення та продовження стажування: а) будь-який час у межах трирічного строку дії свідоцтва про складання кваліфікаційного іспиту; б) у випадку закінчення трирічного строку дії свідоцтва про складання кваліфікаційного іспиту, якщо сумарний облік часу стажування на момент його призупинення складає не менше 50 % терміну стажування.

Стажування може бути припинене:

- 1) за заявою стажиста;
- 2) за ініціативою адвоката – керівника стажування, у разі порушення стажистом чинного законодавства, внутрішнього трудового розпорядку, відмови від виконання індивідуального плану та Програми стажування;

- 3) за ініціативою ради адвокатів регіону, у тому числі: у разі вчинення стажистом особливо тяжкого, тяжкого злочину, або злочину середньої тяжкості, у разі набрання відповідним обвинувальним вироком законної сили, визнанням стажиста недієздатним, або обмежено дієздатним або настання обставин, передбачених частиною першою ст. 7 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», у разі незатвердження радою звіту адвоката-стажиста та висновку керівника стажування про проходження стажування.

Про припинення стажування стажист та керівник стажування повідомляють раду адвокатів регіону письмовою заявою протягом трьох робочих днів з моменту припинення стажування. На підставі повідомлення рада адвокатів регіону приймає рішення про припинення дії направлення особи на

стажування та відкріплення стажиста від керівника стажування. У разі припинення стажування попередній термін стажування не зберігається, дія свідоцтва про складання кваліфікаційного іспиту, у випадку закінчення трьох років з дня його видачі, не поновлюється.

За результатами стажування керівник стажування складає звіт про оцінку стажування та направляє його до ради адвокатів регіону. Результати стажування оцінюються радою адвокатів регіону протягом тридцяти днів з дня отримання звіту.

Методика оцінювання стажування затверджується Радою адвокатів України.

При оцінюванні результатів стажування рада адвокатів регіону на своєму засіданні: а) проводить співбесіду зі стажистом; б) вивчає процесуальні документи стажиста, у випадку необхідності – матеріали справ, у яких стажист надавав правову допомогу; в) враховує скарги, подання, які надійшли щодо стажиста за період стажування; г) вивчає звіт про результати стажування та висновок адвоката – керівника стажування про готовність стажиста адвоката до здійснення адвокатської діяльності; д) за необхідності, заслуховує думку адвоката – керівника стажування на засіданні ради адвокатів регіону.

За оцінкою результатів стажування рада адвокатів регіону приймає рішення про:

- 1) видачу особі свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю;
- 2) продовження стажування на строк від одного до трьох місяців.

Стажист адвоката та керівник стажування повідомляються про прийняте рішення письмово протягом трьох днів з дня його прийняття. Рішення ради адвокатів регіону про продовження стажування може бути оскаржено стажистом адвоката або керівником стажування протягом тридцяти днів з дня його отримання до Ради адвокатів України або до суду, які можуть залишити оскаржуване рішення без змін, або зобов'язати раду адвокатів регіону видати свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Зазначимо, що на сьогодні виникає багато питань з приводу того, що робити із стажистом, якщо він демонструє надзвичайно негативні результати як під час проходження основного стажування, так і під час строку, на який продовжено стажування. Вважаємо, що у такому разі у Ради адвокатів є право припинити стажування, а це означає, що така особа свідоцтва не отримає. Крім того, звичайно, було б доцільно законодавчо визначити необхідні для цього підстави, оскільки їх переліку досі немає. При цьому стажисти зможуть оскаржити такі рішення.

Отже, як ми бачимо, щороку список вимог для набуття статусу адвокатів України стає усе жорсткішим, проте, можна зробити висновок, що це може бути додатковим стимулом для отримання професійних навичок і знань, трудового стажу. Чим складніший порядок, тим вірогідніше, що знання, отримані в ході підготовки до складання кваліфікаційного іспиту, під час проходження стажування, стануть у пригоді у подальшій трудовій професійній діяльності адвоката.

Список використаної літератури

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 27. – Ст. 282.
2. Косарев М. А. Правовой статус адвоката в иностранных государствах / М. А. Косарев // Право и политика. – 2006. – № 11. – С. 136–151.
3. Єфімова Н. О. Підстави набуття статусу адвоката в іноземних державах [Електронний ресурс] / Н. О. Єфімова. – Режим доступу: <http://nauka.zinet.info/10/efimova.php>.
4. Програма проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджена Рішенням Ради адвокатів України 1 червня 2013 р. № 125.
5. Положення про організацію та порядок проходження стажування для отримання особою свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, затверджене Рішенням Ради адвокатів України 16 лютого 2013 р. № 81, зі змінами, затвердженими Рішенням Ради адвокатів України 1 червня 2013 р. № 124.
6. Кім Ю. Платити чи не платити? Чому норма про стажування стала найбільш обговорюваною в адвокатському середовищі / Ю. Кім // Закон і бізнес. – 2013. – 13 лип. (№ 28 (1118)).
7. Стажування для адвокатів хочуть зробити безкоштовним [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sud.ua/>.
8. Венгрияк К. Адвокатура по-новому. Ч. 2: Стажировка [Електронний ресурс] / К. Венгрияк. – Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2013/6/12/92290.htm>.

Стаття надійшла до редколегії 08.11.2013.

Овсянникова О. Стажировка кандидата в адвокаты: проблемы и перспективы

Статья посвящена стажировке кандидата в адвокаты в Украине. Анализируются процедура и порядок получения статуса стажера адвоката. Рассматриваются некоторые проблемные вопросы, возникающие как во время допуска лица к прохождению стажировки, так и непосредственно во время самой стажировки, а также предлагаются варианты разрешения проблемных вопросов.

Ключевые слова: адвокат, статус адвоката, стажер, стажировка, Совет адвокатов.

Ovsiannikova O. Advocate candidate probation: problems and perspectives

The article describes the advocate candidate probation in Ukraine. Procedure of acquiring the status of the advocate is analyzed. Some problems that come up when a person is admitted to the probation as well as during the probation itself are reviewed, ways of solving them are suggested.

Keywords: advocate, advocate status, probationer, probation, advocate council.